

POŠTNINA PAVŠALIRANA

BESEDA

0
SODOBNIH VPRAŠANJH

IV **2**

JANEZ PAVLIN: FIN DE SIÈCLE
MARTIN RONKO: CERKVENA POLITIKA V DOBI MONOPOLNEGA KAPITALIZMA
JOŽKO ZEMLJAK: HALO, TU VARŠAVA
INTERIM: FELIKS DE LAMENAIŠ
AUGUR: POLITIČNA KRONIKA
PISMA »BESEDI«

BESEDA
O SODOBNIH VRPAŠANJIH
IZHAJA MESEČNO

Izdaja jo konzorcij; uredništvo in uprava pa sta v Ljubljani,
Miklošičeva cesta 22/1 (Delavska zbornica)

Odgovorni urednik: Miro Jeršič v Ljubljani

Tiskarna »Slovenija« v Ljubljani (predstavnik A. Kolman)

Letna naročnina znaša Din 50.— in jo je pošiljati na čekovni
račun poštne hranilnice v Ljubljani št. 16.099

Rokopisi se ne vračajo

»Beseda«

je revija, ki se vzdržuje samo iz naročnine.

*Zato Vas prosimo, da pošljete čim prej
naročnino!*

*Obenem sporočamo, da izide prihodnja
številka »Besede« koncem julija kot dvojna
številka za julij in avgust.*

Fin de siècle

Malo nas je bilo strah, ko smo temu sestavku dali tale naslov. V takih naslovih je nekaj Heinejevsko ciničnega, pa obenem tudi nekaj Goethejevsko mirnega. V začetku in koncu se oba pojma zožujeta v čudno tragiko, ki bo marsikomu prijala, drugemu pa zopet samo le postavka v njegovem modrem računu o potu svetovja. Najlepša je slednjič vendarle samo kvintesenca tega pojma in ta je melodična, če ne drugod, pa vsaj pri nas.

Zadnji čas smo doživeli več dogodkov, ob katerih smo se zadržali najbrž zelo modro ali pa zelo cinično. Kdor je moder, misli danes na slovensko fronto, kdor pa je obratno moder, misli pa na razmišljanje o poslednjih stvareh človeškega dogajanja in ostane ob vseh prilikah lepo doma za zapčkom. Živimo baje na lomnici stoletij in kdo se bo tukaj bodel z bodicami usode, ki pač vsakemu piše po njegovem zasluženju.

Toda ta igra v naši politiki ni prav nič nova. Takih lomnic v tekmah s stoletji smo hvala Bogu že doživeli silno mnogo. In pri vsem tem je najbolj zanimivo tole, da smo se pri tej čudni tekmi pogosto baje celo obogatili. Greh tega pretiranega zaupanja v božjo usodo se je začel že nekako takrat, ko smo se še komaj porajali v svoje narodno in kulturno snovanje. V borbi med osemnajstim in devetnajstim stoletjem smo ostali silno lepo mirno na svojih pridobljenih pozicijah in šegavi Vodnik je v bučnost napoleonske tragedije in dunajskega kongresa splahnil s svojo slovensko napačno tolmačeno »Ilirijo oživljeno«. Ostali smo lepo pri starem in očka Bleiweis je bil slovenski realist že takrat, ko še Prešeren ni vedel, da je slovenski romantik. Tako smo se zopet stepli med romantiki in realisti v usodnem letu 1848 in barikad na slovenskih tleh je takrat bilo le toliko, v kolikor so se okoliške branjevke pretepale z ljubljanskimi iblajtarji za svoje zeljarske pravice. Na obzorju pa so takrat rastle že nove oblike srednjeevropskega ustvarjanja. V Grčiji je že zdavnaj herojsko umrl Byron in Capodistria in Ypsilanti sta že zaslutila, kaj je v usodi grškega naroda bistvenega. Srbi so imeli takrat že prve boje za svojo ustavo in Hrvati so z Jelačićem ubranili avstrijsko cesarstvo pred propadom. V Frankfurtu se je zbiral parlament vsenemških dežela in malo je manjkalo, da naši dični zastopniki niso pohiteli tja reševat evropstvo slovenskega vprašanja. Če bi bil takrat živel že kak Toman, stavim, da ga tam ne bi manjkalo. Najbrž, da bi niti ne bil sam. Hvala Bogu se je frankfurtska komedija končala tako, da Slovenci Nemcem niso trebali pomagati, da jo razženo. Usoda slovenske politike se je umaknila na dunajska tla in tam so slovenski poslanci v letih nato popravili to, kar so v Frankfurtu zamudili. Kakor v borbah med stoletji in med različnimi, zaključnimi kulturnimi tokovi, tako se je naše politično življenje stalno izživljalo v tekmi med dvema ravninama, med domačo in tujo, med dekadentno in romantično nebogljenjo. V vseh teh poskusih se človek ne more rešiti občutja nečesa zagrenjenega, kar bi mu v čustvovanju mogel dati kvečjemu ime nečesa, kar se tako silno izživlja v pojmu »fin de siècle«.

Pa ta lastnost ni dana samo nam. Tudi v zgodovini drugih narodov jo srečujemo, vendar pa nikjer ni tako latentna kakor pri nas. Nikjer tudi ni več tako premočna in odločilna kakor v naši politiki. Pri zapadnoevropskih narodih je sploh več ne opažamo, pa tudi v srednji Evropi se umika že na zelo redke primere. V Nemčiji tega občutja več ni, Italija ga je popolnoma izgubila po svoji združitvi v letih 1870. Okoli nas se opaža kvečjemu še v Avstriji in na Slovaškem, politično izživiljanje vzhodnoevropskih narodov pa je postavljeno čisto izven okvira individualnih rešitev. Primera med našim delom in delom slovaških politikov pa tudi več ne drži, ker se je slovaška politika s pitsburško pogodbo s federacijo postavila v zakonit političen okvir v borbi s češkim narodom. Ostane torej samo naš primer ob avstrijskem.

Bolj kot v političnem opažamo to vzporednost v našem kulturnem delu. Posebno v našem katoliškem delu javnega življenja se to silno ostro opaža. Na obeh straneh se skuša primarnost političnega dela potlačiti s pretirano in čisto napačno postavljeno kulturno politično misijo takozvanega političnega katolicizma. Še celo način borbe je ostal isti in je poln reminiscence na staro klerikalno gonjo predvojnih in prvih povojnih časov. Niti terminologija se ni spremenila in še celo oblika pisanja je prav ista, kakor je bila takrat, ko se je naš klerikalizem po stranpotih dokopal do tiste moči, ki je v naši politiki toliko pomenila. Zdi se, da se enemu delu katoliške mladine okoli »Straže v viharju« tako toži po tem času, da ponekod celo kopira zaletelost naših polpreteklih polemik. Seveda daje to tudi slutiti, da tega lističa ne pišejo mlajši ljudje, ampak predvsem tisti, ki sicer dobro vedo, kaj hočejo s pomočjo mladine zopet nazaj, nimajo pa najbrž več dobrega posluha niti za tisto mladino, za katero v ta listič pišejo.

Tako se sedaj zopet ponavlja v enem delu našega političnega tabora zopet ista tragedija, ki nas je zasledovala že vse devetnajsto stoletje. Iz pisanja teh gospodov se jasno opaža tisto moreče nasprotje v službi enemu ali drugemu programu. Borba med dvema ravninama, ki ne prinaša nobene jasnosti v katoliško kulturno delo, ker zahteva v duhovnem delu tisto totalnost ki je v politiki nikdar ni pokazala in je ravno zadnji čas z abstinenco ni hotela pokazati, dasi si lasti vso politično pravovernost na Slovenskem.

Pa bo kdo porekel, da ta zadeva vendarle v naši politiki ni tako važna. Sedanjí trenotek pač ni bil tako načelno važen, da bi bilo treba zanj angažirati vso obsežnost naše idejne in politične problematike. Toda v tem je ravno velika napaka, da se še zmeraj take stvari odločujejo s taktičnega vidika, nikdar pa ne z vidika suverenega gledanja naroda, ki razpolaga z vsemi pogoji samostojnega političnega naroda. Slična napaka, ki se godi danes, se je v naši parlamentarni delegaciji zgodila že preteklo stoletje, ko so se naši poslanci naslanjali na velike klube, kakor je bil v dunajskem parlamentu na pr. Hohenwartov klub. Sicer je imel Hohenwart znosen federalističen program, toda vse pozneje se slovenska parlamentarna delegacija ni več znašla na isti načelni slovenski liniji, ki so si jo izdelali češki poslanci. Še pozno v dvajseto stoletje se ohranja ta tekma na dveh ravninah in kakor vidimo, se sedaj prenaša tudi v sodobno politiko. Ni izključeno, da doživimo z našimi bodočimi parlamentarnimi delegacijami nekaj prav sličnega, kar so si naši predhodniki dovolili že s Hohenwartom, samo da se bo sedaj to ime po možnosti zamenjalo z imenom bolj zvočnega blagoglasja. In igra na dveh ravninah bo šla svojo pot naprej in apologeti našega političnega katolicizma se ne bodo zavedli, da so trobentači brez posluha. Smešna tekma med katoliško kulturno totaliteto in omedlno taktično breznačelnostjo v politiki.

Vendar pa pri vsem tem ne smemo odrekati vse dobre volje ravno tisti stranki, ki se še danes ponaša z večino našega naroda. Igra računov je vse preveč zapletena in bi se zato dala tudi na drug način zagovarjati. Dasi nismo hoteli nikdar biti dosledni do kraja, smo slednjič vendarle doživeli isto, kar drugi narodi. Približujemo se zato najbrž svojim idealom po stranpotih in katoliški tabor je s Krekom pokazal, kako se zna približati splošnim zahtevam našega programa. Pozabiti tudi ne smemo, da smo droban manjšinski narod v srednji Evropi, ki je zmeraj obsojen nato, da lažje v tekmi stremljenj z ostalimi narodi kaj izgubi in mnogo več pridobi. Toda to ne opravičuje tiste smešne defenzive, ki se pri nas pojavlja v taboru, ki se baje opira na večino našega naroda. Če je taktika нареkovala pasivnost, potem ni treba v isti sapi trditi, da je v nevarnosti katoliški značaj našega naroda, posebno če se hoče s tem doseči samo to, da se izključi iz političnega dela tisti, ki ni samo taktik, ampak gleda stvari iz načelnega vidika, in je mnogo bližje resnici. Zato se potem ne more z vpitjem v »Straži v viharju« žigosati tista mladina, ki ima v prodornosti slovenskega programa mnogo več jasnih postavk kot ona, ki je še med dvema ravninama.

Upoštevati je tudi treba ugotovitev, da zgodovina narodnih bojev tudi lahko govori proti nam. Vse dobe so po svoje obračunavale z narodnostnim vprašanjem in tako vidimo, da so nekateri podlegli še prej, preden so si ustvarili svoje politične ustanove. Bretonci se nato nikdar več niso mogli dvigniti, dočim so se Irci lahko dvignili in si priborili vso samostojnost, za enkrat še v okviru angleškega imperija. Zavedati pa se je kljub temu treba, da je tem težja borba proti tistemu narodu, ki si je že organiziral svoje glavne politične organizacije. Narod brez svojih političnih ustanov je nekaj takega, kakor so bili narodi še v starem veku. Prehod v prve oblike politične organizacije pade navadno v njegovo dobo, ki jo nekateri nazivajo dobo srednjega veka njegovega razvoja. Prehod v popolno gospodarsko organizacijo svojega življenja se nato navadno imenuje novi vek narodovega razvoja. Ne bo težko ugotoviti, v katerem veku svojega razvoja je naš narod.

Često se ravno na katoliški strani našega javnega življenja povdarja primera srednjega veka in se hoče ravno na ta način opravičiti borba za nove oblike in svobodnejše gibanje slovenskega življenja. Pa ne samo to! Na ta način se hoče ustvariti tudi neka katoliška baza za harmonizacijo med stremljenji javnega in verskega ustvarjanja. Kakor je bil srednjeveški človek poln pravičnega ravnotežja med verskim in javnim izživiljanjem človeka, tako se naj sedaj omogoči izbrisati tisto morečo disonanco dela med dvema ravninama in poskuša približati posebno katoliško programatičnost pristnejšemu in neposrednejšemu sodelovanju v okviru slovenske celote. Posebno mladinsko gibanje med katoliško mladino je imelo mnogo tega na sebi, toda ni šlo dovolj dobro v račun naših prehodnih taktikov in tako vidimo, da se sedaj pri enem delu katoliške mladine okoli »Straže v viharju« z vsemi jadrji piha nazaj v ekskluzivnost in ozkoprčnost, ki je zelo potrebna naši skromni taktiki, načelnemu delu pa jemlje vso legitimacijo iskrenosti.

Neredko pa so tudi dobe take, da opravičujejo posebno pozornost cerkvenih in pa verskih krogov. Nevarnosti je vsak dan povsod veliko in vsakdo ima pravico, da odstranjuje čeri in izravnava po svoje pot. Godi se to povsod in ne samo pri naših ljudeh. Toda razlika med nami in drugimi je zopet zelo velika. Fašizem in marksizem sta res da lahko zelo velika sovražnika katoliške miselnosti in vsakdo bi razumel pravilnost tega ali onega svetega ognja in navdušenja. Pretiranost in grotesknost mešanja političnih in verskih vidikov bi se še opravičevala, če bi pri tem bila tudi ostala skrb za vse probleme našega življenja toliko povdarjena. Toda iz pisanja »Str.

v vih.« se vidi, da se še starejši njeni pisci niso otresli metod starega slepomišenja med klerikalizmom in verskim poslanstvom slovenskega katolicizma, ampak da se po zgledih iz Avstrije, Španije in drugod za las vleče na dan vse, kar naj opraviči v naši politiki tisto, kar si je klerikalizem rešil v Avstriji ali pa skuša rešiti v Španiji. Če se že napiše kak članek o razmerju med katolicizmom in politiko, potem se napiše silno previdno in s polno »reservatio mentalis«. Samo tako se ne sme mladini dovoliti, da bi s strastnostjo politikujoče duhovščine obračunala tako, kakor je z njo obračunala mladina v Franciji, Belgiji, Holandiji in drugod. Seveda je tam mladina delala čisto s a m a in z duhovniki, ki so spoznali, kaj mladina resnično hoče. Pri nas pa je ravno obratno. V prvi vrsti borbe so ravno duhovniki, mladina se naj izpisuje v obrobni opazkah.

Zato se seveda moti tisti, ki misli, da bo naše razmere čistil in jih načelno gradil tisti, ki ima večino zase, a bo z njo še naprej taktiziral. Ta je zaenkrat še v popolni defenzivi, ofenziven je samo proti tistim tokovom, ki imajo mogoče že bolj izdelan slovenski program, nego ga sme imeti sam. Zato bo čvrsto držal tisto, kar še ima v rokah, plaval med dvema tokovoma, ofenzivo pa prepuščal tistim, ki so lahko heretiki, umetniki in geniji hkrati — politiki pa vendarle niso.

Toda to je tipično izzvenevanje rodu, ki se v borbi dveh dob, dveh stilov in dveh programov ne more več znajti. »Fin de siècle« — nič več in nič manj.

Janez P a v l i n.

Cerkvena politika v dobi monopolnega kapitalizma

Ni dolgo od tega, ko sem bral v nekem katoliškem tedniku, da podlegajo evropske države, zlasti Francija neki »paktomaniji«, ki se kaže v neprestanem potovanju državnikov, v čimdalje gostejših konferencah, v političnih in vojaških pogodbah in v vedno novih predlogih za nove pogodbe. Naj imenujemo tako zunanjepolitično udejstvovanje državnikov »paktomanijo« ali »ples po satanovih zamislih« ali kakorkoli, dejstvo je, da se vrši po vsem svetu proces grupacije front, da se vrši ta proces tembolj pospešeno, čimdalje vlada v svetovnem gospodarstvu depresija, čimbolj se kažejo znaki propadanja kapitalističnega gospodarskega sistema, čimbolj se nasprotja v kapitalističnem gospodarstvu zaostrojujejo. Že v primeri s to nenavadno evropsko zunanjo politiko bi bilo zanimivo raziskovati, kako vlogo igra v njej in izven nje cerkvena politika, tako glede grupacije front in v zunanji in notranji politiki vsake posamezne države.

Kmalu potem pa sem bral v neki odlični reviji članek o poveljnih konkordatih. Iz njega je razvidno, da je bila v razmeroma dolgi dobi (1870—1922) o d p o v e d a n a cela vrsta pomembnih konkordatov (Avstrija 1870, Francija 1904, Portugalska 1911). Sklenjena pa sta v bila v dobi 50 let samo dva malopomembna konkortata (Črna gora 1886, Srbija 1914). Nasprotno pa je bilo v razmeroma kratki poveljni dobi 1922—33 sklenjenih nič manj kot enajst popolnih konkordatov in trije posebni dogovori, pripravlja pa se jih cela vrsta novih. Ali naj se tudi tu zadovoljimo s tem, da bomo imenovali tako poveljno cerkveno politiko »konkordatomanijo« ali ples po ne vem

čigavi zamisli, ali pa smo upravičeni se vprašati po vzrokih in motivih, ki narakujejo tako cerkveno politiko in jih brez tendence, brez zavijanja analizirati in jih razporediti. Ali ima samo Vatikan interes na tem, da pride v tej ali oni državi do konkordata, ali ima interes tudi država? Kateri so ti interesi in ali so različni ali so isti? Kje so vzroki za dejstvo, da sta bila v dobi razvoja kapitalizma, dobi meščanske demokracije sklenjena dva malopomembna konkordata, odpovedanih pa cela vrsta, v dobi propadanja kapitalizma in demokracije pa je vsako leto sklenjen nov konkordat? Ali je demokracija manj naklonjena konkordatom kakor pa diktatura? Ali ni zanimivo dejstvo, da Vatikan še ni sklenil konkordata z najbolj demokratičnimi državami v Evropi, Čehoslovaško, Francijo, Rusijo, sklenil pa jih je z vsako državo, kjer so se polastili oblasti avtoritarni režimi in fašizmi? Ali ne sledi popolnoma logično in nujno iz teh vprašanj novo vprašanje: kakšen je odnos cerkvene politike do fašizma?

Tukaj se ne moremo zadovoljiti s pavšalnimi trditvami, da Cerkev obsoja fašizem in imperializem in da pomeni vsaka drugačna trditev »nasedanje taktiki marksistov in framasonov«, kakor piše »Slovenec«: »Vsi vemo, da gre boj marksistov skupno z židovsko framasonerijo proti Bogu... Sedaj se bore proti katolicizmu s tem, da oznanjajo boj zoper fašizem in boj za miroljubnost... Računajo s tem, da ljudskim množicam ni znano, da Cerkev obsoja fašizem in da je Cerkev bila, je in bo največja zaščitnica miru.«¹ Končno je izjava izjava, ki velja toliko, v kolikor je podprta z dokazi. Kajti koncem koncev moremo tej izjavi postaviti nasproti izjave katoliških mož, ki drugače zvenijo. Papež, bivši nemški kancelar, ki uživa tako zaupanje Hitlerja kot papeža in ki je vodil v imenu Nemčije pogajanja z Vatikanom za konkordat, je dejal lansko leto na zborovanju v Gleiwitzu: »Kamorkoli pogledamo, povsod vidimo lepo harmonijo in popolno soglasje med zahtevami »Quadragesimo anno« in nacionalno socialistično politiko. Z vso gotovostjo smemo trditi, da je tretje cesarstvo pod vodstvom Adolfa Hitlerja prva država na svetu, ki je temeljna načela papežev ne le priznala, temveč jih tudi sprovedla v življenje. To dejstvo mora nas, nemške katolike, navdajati s posebnim veseljem. S tem večjo odkritosrčnostjo in tem večjim notranjim prepričanjem moremo stopiti na tla nacionalnega socializma, čim bolj vidimo, da uresničuje nova Nemčija temeljna načela naše katoliške Cerkve.«²

V ta skupek vprašanj spada končno še eno vprašanje. Tako v fašističnih kakor katoliških časopisih čitamo dan za dnem klice po obrambi zapadne krščanske kulture in je ta klic zunanjepolitična parola tako Hitlerja kakor Vatikana. Kakšna je ta kultura? Ali je to kultura dela delovnih množic, kultura napredka in blagostanja, kultura »miroljubnosti«, ali pa je kultura, ki jo je treba braniti, kultura brezposelnosti, propadanja najširših slojev naroda in države, kultura oboroževanja, ki jo je Hans Johst, predsednik umetnostne akademije takole označil: »Če slišim besedo 'kultura', potegnem svoj revolver.«

Navedel sem nekaj vprašanj, ki se vzbujajo vsakomur, ki zasleduje današnje politične dogodke. Radi svoje lastne uravnovešenosti jih je vsakdo dolžan in upravičen reševati in nanje odgovoriti, radi sebe in radi velike večine človeštva, ker zanj oziroma proti njemu je vsa ta igra meščanstva. Zato bomo radi razjasnitve teh vprašanj zasledovali fašistično-cerkveno razmerje v Nemčiji, Italiji, Španiji, Avstriji in Japonski in končno cerkveno politiko napram Rusiji.

¹ »Slovenec« 26. II. 1935, str. 9.

² Govor podkancelarja Papena v Gleiwitzu 14. I. 1934.

I.

Fašizem v Nemčiji in cerkvena politika

Fašizem je po svojem socialnem bistvu in razredni vsebini tipičen produkt razkrajajočega se kapitalizma in predstavlja poizkus monopolnega kapitala, da z organiziranjem masovnega revolucionarnega pokreta zavre nadaljnji, nujen razvoj sedanje razredne družbe v brezrazredno družbo. Skuša si ustvariti masovno bazo med malomeščanstvom in računa pri tem predvsem na kmete, obrtnike in nameščence. Opira se torej na oni del človeške družbe, ki je pod prilikami kapitalističnega gospodarstva najbolj dostopen za fašistično ideologijo, ko ga kapitalizem nasilno proletarizira, mu jemlje srednjeslojsko existenco, ne daje mu pa možnosti življenja drugje, ker mu je dati ne more. In tak sproletariziran malomeščan v širšem smislu besede naseda fašistični socialni in nacionalni demagogiji: stanovska ureditev države in gospodarstva, socialna pravičnost, boj proti korupciji, proti velekapitalu, proti tujemu kapitalu itd., ker radi osamljenega položaja v produkciji (nasprotje od položaja industrijskega delavca) ne vidi sistema, ki ga izkorišča, ki mu jemlje malo lastnino in uničuje malo obrt, ga meče iz služb, temveč vidi vzroke svojemu čimdalje slabšemu položaju v goljufiji, korupciji, krivičnosti in — če pripada narodni manjšini — narodnemu zatiranju. Te množice pa so obenem najbolj dostopne cerkvenemu vplivu in sprejemljive za versko čustvovanje. In tukaj — v istovetnosti masovnih nosilcev ene in druge ideologije — moramo iskati prve korenike fašističnega in cerkvenega sodelovanja. To bi bila nekaka izhodiščna baza tako fašistične kakor tudi cerkvene politike.

Rekli smo, da je fašizem produkt razkrajajočega se kapitalizma, ustvarjen kot orožje kapitalu, da z njim brani svoje pozicije napram sovražniku-proletariatu. Zato je za fašizem značilno, da je zavrgel figov list meščanske demokracije, da se poslužuje metod neposrednega nasilja, — odkrite in konsekventne diktature kapitala. In kakor se poslužuje v tej borbi za svoj obstoj poleg malomeščanstva določenih delov delavskega razreda, — gornjih, privilegiranih in najnižjih deklasiranih elementov, ki so vsled svoje obupne, individualne borbe za obstoj izgubili razredno zavest ali pa so se vsled premajhne odporne sile vdali ekonomskemu in socialnemu pritisku, ki ga izvaja kapital — tako se poslužuje fašizem tudi verskega čustvovanja in Cerkev, da z njeno pomočjo obdrži mezdno suženjstvo in ohrani s tem sebe. To naj bi bila operacijska baza fašistično-cerkvene politike. Po tej kratki analizi fašizma poglejmo razmerje nacionalsocializma do Cerkev in obratno v njegovem historičnem razvoju.

V nacionalsocializmu je opozicija proti krščanstvu od vsega početka zavzela dve obliki: popolna odklonitev krščanstva in najrazličnejši poskusi verskega reformizma. Pristaši prve skupine (krog okoli generala Ludendorffa) so povdarjali predvsem historično zvezo med krščanstvom in judovstvom, kazali na krščansko idejo kot na prototip »socialističnih utopij«, ki je nezdržljiv z nemškim »nacionalnim duhom« in s programom »nacionalne obnovitve«. Zato je treba nadomestiti krščanski kult s starogermanskim Walhalla (Wotan, Siegfried itd.) in »vesti paganske verske ceremonije. Zato so bili pristaši radikalne smeri mnenja, da je treba voditi neizprosni boj proti krščanstvu. Tako je izjavil Doll l. 1923 na zborovanju v Nürnbergu, da je potreben neizprosni boj krščanstvu, ki zastruplja nemškega duha in ga nadomestiti z germanskimi bogovi. In če bi po tem boju od 70 milijonov

Nemcev ostalo samo še 7 milijonov, bodo vendar ti milijoni in njihovi nasledniki gospodarji sveta.³

Številnejši pa so bili pristaši cerkvenega revizionizma. Tako je pisal Theodor Fritsch, da je velika zmeta bogoslovcev, da zamenjujejo Kristusa z judovskim Bogom. Judje vendar niso otroci božji, temveč otroci hudiča. Kristusov nauk je arijski protest proti judovstvu, ki je nasprotno vsaki morali in človečanstvu. Drugi so se zopet trudili, da bi dokazali arijsko poreklo Kristusovo. Tako je pisal cesar Viljem, da »naši verski predniki niso bili Judje, temveč Zoroaster in Perzijci, torej Ariji. Sodobniki so imenovali Kristusa Galilejca, moža iz Nazareta in ne iz Betlehema. Iz tega sledi, da Jezus ni bil judovski semit, ker ti niso imeli pravice živeti v Galileji«. Drugi so zopet delali drugačne kompromise. Priznavali so judovsko poreklo Kristusa, toda samo po materi, njegov nezakonski oče pa da je bil Arijec. Drugi pa so se zopet zadovoljili s tem, da se nadomestita stari testament skrivno razodetje z germanskimi narodnimi epi.

Poleg vseh »načelnih« nasprotnikov krščanstva in revizionistov naj omenimo še »ustanovitelja« nemškega fašizma Adolfa Hitlerja, ki označuje v svojem »klasičnem« delu »Mein Kampf« krščanstvo kot duševni teror in je mnenja, da je treba ta za človeštvo nevarni teror odstraniti s terorjem.

Čimbolj pa je začel nemški fašizem izvrševati nalogo, radi katere je nastal, čim očitnejša je bila njegova vloga, tem bolj so ginevala »načelna« nasprotja in revizionistična stremjenja, tem bolj se je začel približevati cerkvi. Omeniti hočemo samo glavne etape v fašističnem prevrednotenju vrednot. Paragraf 24. strankinega programa pravi: »Zahtevamo svobodo vseh veroizpovedanj v državi, v kolikor je ne ogrožajo in v kolikor ne nasprotujejo npravnemu in moralnemu čutu germanske rase. Stranka kot taka stoji na stališču pozitivnega krščanstva, ne da bi se vezala na to ali ono konfesijo. Bori pa se proti judovskemu materialističnemu duhu.« Predvsem vidimo, da je verska politika fašizma silno raztegljiva (»v kolikor ne ogroža... nasprotuje...«), da si pridržuje pravico soditi o koristnih in škodljivih konfesijah. Vendar pa pomeni paragraf 24. korak bliže krščanstvu, saj se je stranka postavila na stališče pozitivnega krščanstva. V »Pflichtenlehre des SA Mannes« pa je pojem »pozitivnega krščanstva« že točneje določen. Na vprašanje, ali je nacionalno socialističen pokret v nasprotju z nauki katoliške cerkve, odgovarja: Ne! Hočemo zagotoviti našemu ljudstvu kruh in svobodo in smo prepričani, da potrebuje ljudstvo za doseg tega cilja religijo. Zato je naša stranka sklenila, da bo ščitila obe krščanski konfesiji, katoliško in protestantovsko. Nacionalen socialističen pokret torej ni sovražnik krščanskih konfesij, temveč zavzema napram njim dobrohotno stališče.

Malo težje pa je bilo to dobrohotno stališče uveljaviti v praksi. Vodilni krogi protestantovskih cerkvenih občin so se z malimi izjemami kmalu znašli v nacionalni socialistični politiki. Težje pa je bilo z katolicizmom. Težave so nastale vsled diferenc, ki so bile med nacionalnimi socialisti in katoliškim centrom in so bile izraz borbe za različne agenture monopolnega kapitalizma in izraz različnih načinov reševanja kapitalističnega družabnega reda. Centrum ni imel ravno malih zaslug za varanje množic in fašiziranje Nemčije, je vendar kazal na nemški fašizem kot na nevarnost, ki preti nemškemu kapitalizmu. Bil je namreč mnenja, da je metoda takoimenovanega demokratičnega fašizma (Brüningove zasilne naredbe!) ob podpori socialne demokracije večja garancija za kapitalizem kakor odkrita diktatura. Poleg

³ Raoul Patry, La religion dans l'Allemagne d'aujourd'hui, str. 172.

tega se je bal katoliški centrum, ki je imel glavno moč v južnih državah (Bavarska), da bo obenem s fašizmom zmagal pruski centralizem in končno se je bal mednarodne izolacije Nemčije, ki bi nastopila kot posledica zunanje-političnih eksperimentov nemškega fašizma. To so bili vzroki borb med hitlerizmom in katoliškim centrumom ter hitlerizmom in katolicizmom. Hitler je to javno povedal: »Proti nam se dvigajo ljudje, ki se ne bore proti nam radi kakih principov, temveč iz strahu, da bo prišel dan, ko bomo zasedli njihova mesta.«⁴ Nemški katolicizem pa ni bil tako odkrit, da bi priznal to borbo kot interesno borbo, temveč ji je dal videz ideološke, principielne borbe proti nacionalnemu socializmu.⁵ Oktobra 1930 je izdal škof v Mainzu pastirski list, katerega glavna vsebina je kritika paragrafa 24. strankinega programa. Krščanska morala temelji na ljubezni do bližnjega. Nacionalni socialistični pisatelji pa te zapovedi ne priznavajo v smislu Kristusovega nauka, temveč povzdigujejo germansko raso in prezirajo druge. To zaničevanje drugih ras, ki prihaja že v sovraštvo, ne odgovarja krščanstvu in katolicizmu. Zato je zmotno zahtevati, da naj se krščanske zapovedi pri-krojijo moralnemu čutu nemške rase.⁶

Škofu v Mainzu je sledil nadškof v Paderbornu. Nacionalni socialisti stremijo po ustanovitvi nove nemške narodne cerkve. V tem slučaju bo kljukast križ simbol borbe proti Kristusovemu križu. Zato je katolikom vstop v nacionalno socialistično stranko prepovedan vse dotlej, dokler bo zagovarjala nravne in politične pojme, ki so v nasprotju s katoliškim naukom.⁷

V januarju 1931 je izjavil nadškof in kardinal v Breslauu: Katoliki ne poznamo nobene rasne religije, temveč enotno krščansko razodetje. Katoliki ne poznamo nacionalne cerkve, temveč eno čredo in enega pastirja na vsem svetu, to je osnova kraljestva Kristusovega.

Marca 1931 je sledila v obliki »manifesta« skupna izjava petih škofov (Köln, Limburg, Osnabrück, Trier, Münster), ki postavljajo vprašanje: Kako stališče naj zavzamejo verni katoliki napram pokretu, ki se širi pod imenom nacionalnega socializma? Odgovor je sledeč: Množina nejasnih in nepravilnih pojmov, ki jih širijo voditelji nacionalnega socializma po zborovanjih, s knjigo in časopisjem glede na temeljne krščanske resnice, z vsakim dnevom bolj ogrožajo duše, nad katerimi jim je poverjena skrb. Nato opozarjajo škofje na izjave škofov, ki so jih dali glede socializma, komunizma in drugih katolicizmu sovražnih nauk, opozarjajo na papeževo obsodbo francoske organizacije »Action Française«, katere nauki so v bistvu sorodni naukom nacionalnega socializma. Na podlagi tega najresnejše svari-jo v soglasju z bavarskimi škofi pred nacionalnim socialističnim pokretom, v kolikor brani pojme, ki so s katolicizmom nezdržljivi. V zvezi s tem svarilom, (ki je dosti milejše od prejšnjih cerkvenih dokumentov: svarilo, prej prepoved) izjavljajo škofje, da s tem še ni rečeno, da s stališča svete vere ne pozdravljajo prerojenja ljudstva tlačene in ponižane domovine, da ne razumejo občutka rasne skupnosti itd.⁸

Čim silnejši je postajal nacionalen socialističen pokret, čim bolj se je bližal trenutek, ko bo prišel na oblast, tem milejša postaja obsodba nacionalnega socializma, tem bližji je kompromis.

⁴ René Laurent, *Le National-Socialisme vers le Troisième Reich*, 1932, str. 180.

⁵ Primerjaj pastirski list jugoslov. škofov v zvezi s punktacijami in nadaljnji razvoj.

⁶ René Laurent, o. c., str. 180.

⁷ *Istotam*, str. 182.

⁸ »Germania«- 6—7, 1931.

Tudi vodstvo nacionalnega socialističnega pokreta je spremenilo svojo taktiko. Uradni organ Hitlerjev »Völkischer Beobachter« je prinašal dan za dnem pisma katolikov, da dokaže možnost harmonije med fašistično in katoliško ideologijo. Istočasno pa so se pričela pogajanja med katoliškim centrom in Hitlerjem. Papen, najodličnejši mož katoliškega centra, je držal zveze med Hitlerjem, centrom in hierarhijo.

Nacionalni socialistični ideologi so začeli postavljati nove »teorije«. Mesto prejšnje kritike krščanstva in prejšnjega revizionizma skušajo dokazovati, da so krščanska zročila in simboli vključno emblem križa produkti stare germanske mitologije nordijske rase in da jih morajo spoštovati tudi stoprocentni fašisti. Ko je prišel nemški fašizem do oblasti, je sledila vrsta izjav o versko-političnih vprašanjih.

Dne 7. februarja 1933 je svečano izjavil novi pruski minister Rust, da je enkrat za vselej končan nemški kulturni boj in je končal svoj govor s pozivom na krščanski cerkvi obeh konfesij, naj se skupno z nacionalnimi socialisti borita zoper skupnega sovražnika.

Dne 5. marca 1933 je izjavil Hitler v svojem volivnem govoru, da je vzrok neuspehom vseh prejšnjih vlad v tem, da je manjkalo državnikom božjega blagoslova.⁹ Dne 23. marca 1933 je imel Hitler ob otvoritvi skupščine programatičen govor kot državni kancler, kjer je med drugim izjavil:

»...s tem, da se je vlada odločila, da se bo borila proti političnemu in moralnemu zastrupljanju našega javnega življenja, ustvarja in zagotavlja pogoje za novo resnično globoko religiozno življenje.

Nacionalna vlada gleda v obeh krščanskih konfesijah najvažnejše faktorje za ohranitev našega ljudskega življa. Respektirala bo pogodbe med njima in posameznimi državami. Njune pravice morajo ostati nedotaknjene. Vlada pa upa in pričakuje, da bo tudi njeno delo za nacionalno in moralno obnovo naroda našlo enako priznanje in spoštovanje. Ne more pa trpeti, da bi se tolmačila pripadnost h kakoli konfesiji kot oprostitev splošnih zakonitih dolžnosti ali celo oprostilo pismo pri prestopkih ali toleriranje zločinov.« Nacionalna vlada bo zagotovila krščanskim konfesijam vpliv, ki jim pripada v šoli... Država bo skrbela za iskreno sožitje med cerkvijo in državo; boj proti materialističnemu svetovnemu nazoru in za resnično ljudsko skupnost služi tako interesom nemške nacije kakor blaginji naše krščanske vere.¹⁰

Hitlerjev govor je v resnici — proklamacija dalekosežnega materialnega in duševnega sodelovanja fašizma in cerkve, tako katoliške kakor protestantske. In kam je usmerjeno tako sodelovanje fašizma in cerkve, je razvidno iz bistva fašizma in iz Hitlerjevih besed: »...borca proti zastrupljanju«, »ohranitev ljudskega življa«, »borba proti materialističnemu svetovnemu nazoru«, »za resnično ljudsko skupnost« itd. Vse to »prevrednotenje vrednot« je bilo za cerkev kakor voda na mlin. Cerkev je čudovito hitro reagirala.

Martin Ronko.

⁹ »Temps«, 6. III. 1933.

¹⁰ »L' Europe Nouvelle«, 1933, št. 791, str. 332 ss.

Halo, tu Varšava

Halo, tu Varšava, milijonsko mesto, prestolica velesile, mesto važnih političnih razgovorov. Halo, obisk ministra Göringa, ministra Edena, ministra Lavala, važne politične konference o ravnotežju Evrope. Halo, velike proslave ob priliki godu maršalka Jožefa Pilsudskega, nova konstitucija, sprememba vlade, novi premjer V. Slavek, minister zunanjih zadev dr. Beck potuje v Ženevo. Halo, tu mednarodni vijolinski konkurs. Halo, tu Varšava, najzanimivejše mesto na svetu. Halo...

Varšava v očeh angleškega časnika. Zanimivo mesto, polno kontrastov, romantičnih, na pol azijsko-vzhodnih prigodb z bednimi in banditskimi predmestji, z ginljivimi proslavami maršala Pilsudskega — — Predvsem pa mesto, kjer se dá izredno poceni živeti (velja samo za Angleže).

Sovjetski reporter pa je opazil v Varšavi predvsem ogromno razliko med posameznimi sloji. Čudil se je, kako je to mogoče, da ob priliki mednarodnega vijolinskega konkursa, na katerem je Jugoslovan Spieler zasedel 5. mesto in dobil 2000 zl., ni bila dvorana varšavske filharmonije vedno polna, in da so bile vstopnice tako drage, da si jih reven uradnik in delavec sploh nista mogla kupiti.

Najzanimivejša pa je Varšava v očeh domačega varšavskega reporterja, ki je v satiro in humor skrnil marsikatero resnico in globoko spoznanje o življenju stolice: »Mesto kontrastov in nevidene eksotičnosti, mesto lepo in zamazano, hudobno in dobro, neumno in idijotično... Mesto, v katerem se ministrstvo pošte nahaja v istem poslopju s poštnimi uradi, kjer so magistratni uradi razmeščeni po privatnih hišah, preiskovalni urad pa je na magistratu. —

Ista garnitura stane na Marszałkowski 200 zl., na Elektorolnej 130, na Dzikiej 80, na Kercelaku pa 25. Telefonski razgovor stane v stanovanju 8 grošev, v trgovini 15, v avtomatu pa 20 (2 Din).

Voznih kart ne prodajajo v tem delu kolodvora, iz katerega odhajajo vlaki...

Mesto ima tudi čudovito reko, toda dostopa do nje ni (ni regulirana). V centru je izredno pomanjkanje stanovanj (in so tudi temu primerno draga), na periferiji pa stoji tisoče stanovanj praznih.

Mesto je stolica demokratične republike, toda vsaki drugi prebivalec nosi na prstanu signaturo z grbom in je grof, knez, baron, zelo redko pa običajni smrtnik brez naslova.

Po 7. uri zvečer ne moreš kupiti koščka kruha, namesto tega pa se moreš preskrbeti s čokolado, sadjem (zelo drago), pecivom itd.

Zapori so v sredini mesta, bolnišnice pa na periferiji. Radi tega lažje prideš v zapor kakor pa v bolnišnice...

V tem stilu kramlja zabavni varšavski reporter o stolici in v tem stilu lahko slišiš marsikaterega resnega obivatelja govoriti o napakah in lepotah stolice, ki je in ostane le moderna in kričeča stolica proti drugi stolici nekdanjega poljskega kraljestva Krakowu, ki je tih, veličasten in ves v preteklost pogreznjen.

Varšava nosi karakteristiko mesta, ki je postalo po vojni nenadoma stolica velike države, centrum, v katerega se steka vse in v katerem vse dobiva svojo novo podobo. Denar, ki se steka v glavno mesto, je storil svoje. Ravne, široke ulice, visoka moderna poslopja, predvsem pa živi in nemirni tempo prometa v centru mesta. Center mesta, to je srce Varšave. Ulice Nowy świat,

Aleja Terozolincka in Marszałkowska križajo v dveh smereh sredino mesta in tvorijo glavne žile vsega prometa v Varšavi. Kdor hoče spoznati Varšavo — kot velemesto, Varšavo kot mesto razkošja, dragega in veselega življenja, ta mora obiskati te ulice, pa naj bo to podnevi, ko te omamlja brzina prometa, luksuz izložbenih oken, ali pa ponoči, ko svetlobne reklame nočnih lokalov v rdečih, zelenih in vijolčnih barvah kričijo o svojem pestrem življenju. — Center Varšave, to je mesto za sebe, ločen od ostalih delov mesta s karakteristiko evropskih velemest, z brezobzirnim življenjem. S prometom, z množicami, ki hitijo na vse strani, z ljudmi, ki se ne poznajo in ne pozdravljajo, a kljub temu tvorijo neko nerazumljivo enoto, kljub temu živi v njih skupen sistem, tako da ti je včasih prijetno biti del tega velikega telesa.

Iz tega centra pa tečejo ulice različnih smeri in raznih oblik, najprej s hišami, zidanimi v ponosnih meščanskih stilih, potem pa z vedno ponižnejšimi, umazanimi poslopji, katerih lastniki so ponavadi židi. Mesto se razteka na periferijo. Tu in tam je še videti kako novo zgradbo — tovarno, bolnišnico, vojašnico, med nizkimi bajtami in ubožnimi stanovanjskimi hišami.

To je drugi del Varšave. Varšave Starejši del, predvojne Varšave, v katerem je danes gospodar žid. Po teh hišah so se razmestile umazane židovske trgovine, v katerih je mogoče vse dobiti; tu postajajo na oglih židje, brezposelni, otroci, in čim dalje se gubimo na periferijo, tem bolj srečavamo znake bede, tok karakterističnega velemesta. — Na vogalih in ob prometnejših križiščih prodajajo brezposelni, otroci, žene, različne malenkosti s krikom »po sietnaście, dwadzjeścia groszy« glavnike, nogavice, peresa, vrvice za čevlje, pomaranče (ki so se v zadnjem času zelo pocenile in jih Varšavjani zelo radi jedo), cvetlice itd. Med temi ljudmi tudi kmalu postaneš »Pan hrovia« (gospod grof), še posebno, če pokažeš majhno zanimanje za predmete, ki jih prodajajo. Za to periferijo ne veljajo več besede bivšega ministrskega predsednika prof. Kozłouskega, da je vrednost zlotega v mestu Varšavi drugačna kakor na vasi. Tudi tu je zloti redkejši in treba je tekanja po celem mestu, da se ga zasluži. Do tu redko prihaja čar stolice, do tu redko prihaja denar, ki se steka v stolici. Poslopja raznih ministrstev so za to periferijo prav tako tuja in daleč, kakor so daleč za kmeta na vasi. Kakor prebiva tik ob centru mesta navadno nižji uradnik in trgovec, tako se na periferiji skriva delavec in brezposelni. Razna skladišča premoga, sena, drv itd., ki so zelo značilna za Varšavo in dajejo nekaterim delom mesta umazano lice — so jim prenočišča. — In kdor karakterizira Varšavo kot mesto stiske, misli predvsem na to bedo, na vse te ljudi, ki bivajo pred vrati centra, v katerem so zabavišča, v katere ne moreš iti brez 50—100 zł (500—1000 Din) in hoteli, kjer stane dnevna oskrba več kakor zasluži delavec ves mesec.

Med tema dvema kontrastoma pa živijo svoje posebno življenje — kljub temu, da jih vse te množice dan na dan obkrožajo — staro mesto, kraljevski grad Belvedere, spomenik Zigmunda III.

Spomenik Zigmunda III. stoji na visokem stebri pred vhodom v staro mesto. Zdi se, da je negiben in začuden obstal pred novo nastajajočim mestom, ki hoče prodreti tudi v njegovo staro mesto z gotško katedralo, čudovitim rynkom in starimi visokimi in ozkimi hišami, ki so se pred stoletji dvignile ob Visli. Pogreznjen v stare čase živi, ločeno življenje, ločeno od prometa in krika s kraljevskim gradom, ki ima značaj stare trdnjave. Na nasprotnem koncu mesta pa stoji Belvedere in Eazienki, kjer je živel in zbiral nebojeviti Avgust Stanislaw Poniatowski prijatelje umetnosti in

znanosti ter skušal ustvariti novo miselnost v tedanji Poljski. — Tudi ta kos Varšave živi — kljub mnogim obiskovalcem — svoje posebno življenje obrnjeno v preteklost, ločeno od nemirnega življenja dneva in ulice. — Tu vlada neki notranji mir in ubranost daje pa temu delu tudi neko sedanjo resnost in važnost, dejstvo, da biva v Belvederu maršal (Pilsudski) — Varšava-velemesto, Poljska velesila.

Varšava, mesto kontrastov, mesto hitrega življenja in prometa, mesto kulture in studija (saj biva v Varšavi okrog 21.000 akademikov, ki imajo največji dom v Evropi, za 2000 študentov), Varšava, mesto bede in nemira, a kljub vsemu drago mesto, kar je tako karakteristično za naš čas. — Svoj nemir moreš včasih umiriti ob tem nemiru. — Če ga ne moreš umiriti, pa ga vsaj skriješ za to prekipevajoče življenje, ki hlasta in vpije v samotnih kotih pa tudi joče, kot joče vijolina berača na oglu varšavske ulice.

Zemljak Jože.

Feliks de Laménais

II.

Ko se je tako slednjič znašel v zavetju duhovništva, ki ga je s tako silo potegnilo za seboj v brezbrežnost misterijev, se je umaknil pred negotovostjo vseh notranjih očitkov v še podvojeno delo. Če se je prej udeleževal predvsem časnikarsko, se je sedaj zagnal v delo na polje apologetike. Pisal je bolj nasilno nego je bilo zanj in za tisti čas potrebno. Še na ta način si je hotel vsiliti vero, da je res poklican za več — nego zmore z lastnimi močmi. V novembru 1817 je dotiskal prvo polovico knjige »Essai sur indifférence en matière de religion« (o brezbriznosti v veri). Feliks se zaveda, da je napisal nekaj takega, kar bi se lahko primerjalo samo s prošlulo knjigo njegovega rojaka Chateaubrianda »Le génie du Christianisme«. V prvi polovici decembra je knjiga dotiskana in obsega 580 strani. Časopisje o njej še ni izgovorilo besedice in že je razprodana in kroži po vseh rokah. Joseph de Maistre pravi, da je knjiga delovala tako kakor strela z neba. Pariški saloni se pridružijo tej vročici in Laménais postane pri teh krogih kmalu tako slaven kakor sta proslavljana Pascal in Bossuet. Od jutra do večera romajo skozi njegova vrata romarji, ki iščejo povsod miru svoji duši. Komaj ima čas maševati. Pohvalna pisma dobiya iz vse Evrope. Lamartine je takrat bog pariškega pesništva in ta v dušku prebere Laménaisjevo knjigo in vzklíkne ob zaključku: »Pisano kakor Rousseau, mišljeno kot Maistre.« S to knjigo je postal dasi rojalist in ultramontanec nenadoma prorok nove svobode.

Po Napoleonovem padcu so na francoskem prestolu zopet zavladali burbonci in Talleyrand je bil tisti, ki je tem novim kraljem izdelal ustavo. V besedilo te ustave je spravil vse polno ostankov jakobinskih ustav revolucije in tako je bilo treba preiti marsikaj, da so francoski kralji lahko vzdržali na prestolu vsaj tako popularni, kakor je bil Napoleon. Laménaisja je ta kompromis med božjim maziljenstvom francoskih kraljev in oportunistično ustavo zelo bolel. Krivdo za vse to je metal na prebrisanega Talleyranda, ki mu je očital krivoprisežništvo kot bivšemu škofu, ki se je nato pod revolucijo poročil. Prve posledice tega kompromisa med kraljestvom in revolucijo so se pokazale kmalu ravno na šolskem polju, kjer je morala mon-

arhija sprejeti vse tisto, kar je po revoluciji uvedel Napoleon. Vse šolstvo v Franciji pa je bilo takrat pod nadzorstvom univerze, ki je bila prepojena brezbožniškega duha in so se pod njenim okriljem med učečim osebjem širile tajne revolucionarne in brezbožne organizacije kot so bile Veliki Orient, Združeni prijatelji, Philalethes in druge. Ta društva so izdajala spise Voltaireja in Diderota in tako širila med ljudstvom sovražstvo proti duhovništvu, cerkvi in dinastiji.

Lamenais hoče zbrati v borbo proti tem razmeram vse dobro misleče Francoze in ta namen ima njegova knjiga. Toda kaj, ko je katoliški tabor hudo razklan na dvoje. Duhovščina je večinoma galikanska in na Rim ne da mnogo. Pravice galikanskih cerkva proti rimski cerkvi so bolj važne nego složna obramba Kristusovih pravic v Franciji. Laménais poskuša poleg knjig braniti stališče Vatikana še v časopisju, toda kaj, ko si pa nikdo ne upa objavljati njegovih spisov proti ministrom, ki rušijo monarhijo. Edino kar je, je njegova knjiga in ta se tiska zmeraj v novi nakladi. Počasi začenjajo napadati njegove spise galikansko usmerjeni duhovniki, ker mu zamerijo njegovo preveč zvesto službo Vatikanu. Silno ga boli, da so ti galikanski krogi dobili državo popolnoma v svoje roke in njegov škof ga stalno opozarja naj bo previden, ker je na sumu, da je sovražnik režima. Osorno odgovarja na vse te opomine, da ne bo nikdar priznal države, ki je postala plen teh izvržencev vere in prava. Zanj je taka monarhija samo izraz satanovega dela, ki se hoče postaviti na mesto Boga in zavladati državi v imenu tako zvane večine naroda.

V takem razpoloženju ga obišče grof de Monmorency in mu ponudi dnevnik »Le Conservateur«. V začetku še malo okleva pred novim časnikarskim podjetjem, ki ga je že toliko izučilo, vendar pa, ko cerkvene oblasti prepovedo dvema duhovnikoma sodelovanje pri listu, se odloči za pisanje vanj. Toda že njegov prvi članek izide ves cenzuriran in sodelovanje mu je kljub prijateljstvu s Chateaubriandom, ki tudi piše vanj, onemogočeno. Poslej se zateka v »Journal des Debats« in drugam in polemizira in brani rimske temelje francoskega katolicizma. Pri tem se tudi že zaganja v framaonstvo in liberalizem.

Toda ideje političnega liberalizma se kljub vsemu širijo. Pri volitvah so zopet narastli liberalci in Laménais se užaljen umakne iz Pariza nazaj v svojo Bretanijo, v svoj gradič La Chenais. Počasi postaja tudi zanj jasno, da je dinastija duhovno že zdavnaj demisionirala, ker se ni znala rešiti okov galikanizma in se upreti na pravovernost rimskega katolicizma tako, da bi to tudi francoskemu monarhizmu lahko posodilo nekoliko dogmatične trdnosti. Ko nato februarja leta 1820 v pariški operi umorijo vojvodo de Barryja, Laménais žalostno zaključuje, da vidi na nebu znamenja konca. »Edino duhovništvo in misijonarji bi lahko rešili francoski prestol,« piše enemu svojih prijateljev. Marca meseca istega leta se mu zdi položaj tako zapleten, da nenadoma odpotuje nazaj v Pariz, noseč s seboj drugi del svojega eseja. Ta pa že ni več pisan samo versko-apologetično, ampak ima posebno v uvodu vse polno političnih vizij in aluzij na to, kako v imenu katolicizma rešiti politični red v državi. Knjiga pa izide šele julija meseca. Med tem časom je moral izvojevati še nekaj polemik z liberalci in galikanci. Toda ta drugi del je po svojih silovitostih in individualnih trditvah vzbudil mnogo nezadovoljstva. Akademija okoli St. Sulpica je nenadoma začela tožiti, da je škoda, da tak talent kot je Laménais nima več teološke izobrazbe. Tako je pri njem vse mnogo bolj osebno doživeto nego teološko dognano. Toda Laménais odgovarja, da je akademija vznemirjena najbrž zaradi tega, ker je ustvaril

prepih, da se je dvignil prah z zaprašanih oltarjev in Kristusovih podob. Križ je dovolj zakrival njihovo učenjaško dialektiko, toda pozabili so na to, kdo je na križu. Zaradi teh spisov in izjav so se tudi njegovi prijatelji iz hierarhije začeli odvracati od njega. Vsa ta beda in pariška zmeda mu zopet ne ugaja in pred njo zbeži zopet nazaj v Bretanijo »umikajoč se žabjemu reglanju in vpitju srak«. Edini, ki ga brani z vsem svojim znanjem in pesniškim zagonom, je de Maistre. Ker se borba okoli njegove druge knjige zmeraj bolj širi, se odloči, da jo hoče poslati v presojo rimski kuriji. »Če bo sodba Rima neugodna, bom vesel, da mi ne bo treba več pisati. Podvrgel se bom popolnoma.« Toda vkljub tem izjavam intrige okoli njega ne mirujejo. Nekateri galikanski dnevniki iznašajo nesreče iz njegove duhovniške borbe in ga sumničijo verskega skepticizma. Nekaj časa pariško časopisje ne piše drugega ko o njem in liberalno in klerikalno časopisje kuje iz vsega tega po svoje svoj kapital. Da bi zaprl vsem tem intrigam usta, izide v juniju leta 1821. spis »Defense«, v kateri brani trditve svojega drugega dela »eseja o brezbriznosti«. Ta spis je takoj poslal patru Orioliju, članu kongregacije za Index, ki bo to delo takoj prevedel v italijanščino.

Med tem je umrl papež Pij VII in konklave je 28. sept. 1823 izvolil kardinala Annibala della Genga za papeža Leona XII. Pravijo sicer, da je ta papež slabotnega zdravja in Laménais se s strahom vprašuje, če bo to tisti nadpastir, ki bo zmožni ustvariti red v francoski cerkvi. Njegovi spisi so bili vsi zelo dobro sprejeti v Rimu. Najodličnejši teologi Rima so prevajali njegova dela in pater Ventura jim je napisal lepo priporočilo. Vse to ga tako zadovolji, da že vidi, kako lahka bo skupna borba z Vatikanom za osvoboditev francoskega duhovništva. Rim naj reče samo eno besedo in vse bo zopet rešeno. V Rim bo šel in tam zaprosil sv. očeta, naj izreče svojo besedo in stopi v prvo vrsto borbe za blagor cerkve in Francije.

V zimi med letom 1823 in 1824 je odpotoval v Rim. Na poti se je ustavil v Ženevi, kjer je še napisal zelo ostro brošuro proti kalvincem. V Ženevi je ostal do začetka poletja in 27. junija 1824 je prišel v Rim. Kratko pismo kardinala Mgr. Mazzio ga vabi k njemu in tri dni nato mu papež nakaže dve sobi v rimskem kolegiju. Leon XII. ga je sprejel prvič 9. julija, toda v razgovoru z njim je ostal zgolj pri splošnostih. Papežev državni tajnik je bil že obveščen od nuncija iz Pariza, da je Laménais sicer zelo zaslužen duhovnik, toda za kakšno delo mnogo preveč eksaltiran. Francoski veleposlanik pri Vatikanu je obenem sporočil Leonu XII., »da je Laménais velik ljubitelj popolnosti, toda eden izmed takih, ki bi cel svet preobrnili, če bi se njim prepustila svoboda«. Tako je bil tudi pri drugi avdijenci sv. oče napram njemu zelo očetovski, toda zelo previden in mu ni dal prav nikakega odgovora na vprašanja, ki bodo mogoče merila preko odnosa, ki ga je duhovnik dolžan napram vrhovnemu svojemu poglavarju. Ko je nato čakal na tretjo avdijenco, je zvedel, da Leon XII. sicer ceni njegovo borbo proti galikanizmu, toda nič več in nič manj. Če bi hotel, bi mu pri Vatikanu dali mesto knjižničarja, zvezano s kanonikatom ali pa prelaturu. Na tretjo odločilno avdijenco je čakal do 6. septembra in ko ga je papež zopet sprejel zelo prijazno, toda površno, se je ves pobit vrnil v Pariz, kamor so ga klicale zmešnjave v njegovi knjigarni in splošni francoski politiki.

Med tem je umrl kralj Ludvik XVIII. in Karl X. je bil še bolj brez moči proti liberalnim tokovom nego njegov prednik. V parlamentu se je zmeraj bolj uveljavljala stroga delitev med levico in desnico in sovrastvo med obema taboroma je postajalo vsak dan večje. Laménais se po rimskih razočara-

njih in neredu v Parizu zopet rešuje v iskanje miru in novih vidikov v Bretanijo in kmalu je spisan nov spis o odnosu med cerkvijo in novo državo. V tej knjigi pravi, da bo demokratska država zmeraj sovražna cerkvi. Dosedaj je spravila pod svojo kontrolo že zakon, krst in smrt. Od zibelke do krste spremlja sedaj država vernika in ga skuša čim dalj odkloniti od cerkve. Demokracija hoče sedaj v Franciji s pomočjo galikanizma ustvariti narodno cerkev in tako uničiti krščanstvo. Prvi del te knjige je izšel koncem leta 1825. Vse mlado demokratsko časopisje je bilo silno razburjeno, prav tako galikansko, ki se je naslanjalo na dvor in na monarhijo. Na ta novi Lamennisjev spis odgovarjajo demokrati tako, da izdajajo v silno cenjenih izdajah Voltaireja, Diderota in Rousseauja in to tako, da ga tiskajo v izvlečkih z najbolj grenkimi spisi proti Cerkvi. Na drugi strani pa galikansko usmerjeno časopisje dolži Lamennisja protifrancoskega čustvovanja in pamfleti za in proti Lamennisju se tiskajo v milijonih. Pa Lamennis še niti ni napisal vse svoje knjige, ampak je izdal šele prvi del te knjige. Ministrstvo samo mora posredovati v tej borbi in obtoži nekatere demokratske lističe hujskanja proti priznani religiji v državi. Proces se razvija pred pariško poroto in vsi demokratski listi so oproščeni zaradi svoje gonje proti Lamennisju, češ da so le vršili svojo službo, ko so napadali Lamennisjev ultramontanizem in preveliko obrambo interesov rimske cerkve. Oprostilno sodbo je izrekel sodnik, ki je hodil vsak dan k obhajilu, a bil proti Lamennisju iz razlogov francoskega patriotizma. Lamennis je odšel s procesa, ožigosan kot ultramontanec in papist.

Toda skala je bila sprožena in v vsej Franciji je završalo. Sorbona je bila v rokah galikanskih škofov in ves višji kler je simpatiziral z galikanizmom. Vsi cerkveni vrhovni knezi francoske cerkve so se v spomenici z dne 10. aprila 1826 pritožili pri kralju zaradi Lamennisjevega sumničenja galikanizma in zahtevali obrambo pred njegovimi napadi. V tej spomenici so prikrito napadli tudi papeža Leona XII. misleč, da je ta opogumil Lamennisja za njegovo borbo proti galikanizmu. Zaradi te spomenice je v Vatikanu nastalo silno razburjenje in francoski veleposlanik je bil večkrat klican na pojasnilo k papežu. Papežev nuncij v Parizu Mgr. Macchi je nato uredil ta spor na ta način, da je vrhovne kneze francoske cerkve povabil k sebi in se iz oči v oči pomenil o največjih težavah spora med Rimom in Parizom. Nuncij je priznal francoskim škofom, da papež ne more razvezati podanikov prisege vladarju drugače kot samo v izrednih slučajih. Toda teh izrednih slučajev v bodoče praktično sploh biti ne more. Galikanski škofje so pa nato milostno priznali nunciju, da je kralj sicer podvržen papežu v časnih zadevah, da pa se tudi tak slučaj v bodoče praktično ne more več pojaviti.

V tem smislu so na to vrhovni knezi francoske cerkve razposlali okrožnico vsem francoskim škofom. Toda med njimi samimi so bili nekateri, ki so vsebinsko okrožnice zavračali in izjavljali, da so raje solidarni z Lamennisjem v njegovi borbi. Ker torej sporazum nuncija z galikanizmom Lamennisja ni dovolj ožigosal, se je nato moralo spraviti nadenj pravosodno ministrstvo. Nuncij sporoči vladi v zadregi, da mu je žal, da mora duhovnik pred civilno sodišče, toda galikanci so zadovoljni, da kot monarhisti lahko demokratskim republikancem dokažejo, da znajo obračunavati z Lamennisjem in z njim tudi z Rimom, ki je mogoče kriv nekaterih splošnosti v cerkvi, ki pa jih ob njihovi vladi v Franciji v cerkvi ne bo več dolgo. Koncem aprila leta 1826 se je začel proces pred pariškim sodiščem. Lamennis tega sodišča sicer ne prizna, toda vendar pride na zatožno klop v duhovniški sutani, ker se tokrat ne sodi samo nad človeškimi stvarmi, ampak se v sodno palačo

vlečejo pravice rimske cerkve, ki je božja ustanova. Lamennis je obsojen na 30 frankov kazni v smislu zakona iz leta 1682. Vsi njegovi spisi proti galikanizmu pa morajo biti zaplenjeni in na javnem trgu sežgani.

(Dalje prih.)

Interim.

Politična kronika

Podonavski problemi

Sestanek podonavske konference v Rimu je pred durmi. Italijanska diplomacija je na rimskem sestanku med Italijo in Francijo dne 7. januarja t. l., nato na londonskem sestanku med Anglijo in Francijo dne 3. februarja t. l. in na konferenci v Stresi dobila pooblastilo, da srednjeevropski problem slednjič vendarle že razreši tako, da bo v korist miru in gospodarskemu napredku tega dela Evrope. Na poti za to konferenco so se že izvedli prvi pripravljalni sestanki tako v Benetkah med Suvichem in avstrijskim in madjarskim zunanjim ministrom in pa v Pragi med Benešem in avstrijskim zunanjim ministrom. Gospodarska vprašanja se na teh sestankih niso mogla obravnavati, ker so si Italija in Madjarska z Avstrijo že z rimskim protokolom lanskega leta ustvarile najprikladnejši način izmenjave trgovskega prometa. Tudi na sestanku v Pragi se ni moglo mnogo govoriti o gospodarskih problemih, ker so odnošaji med Češkoslovaško in Avstrijo v gospodarskem oziru mnogo bolj izvedeni nego med samimi državami Male antante. Na bližajočem se sestanku med jugoslovanskimi zastopniki in italijanskimi zastopniki v Benetkah se tudi več ne bo moglo mnogo govoriti o gospodarskih vprašanjih, ker so ta tako posrečen izraz medsebojnih odnosov med obema državama, da si nikdo ne more želeli bistvenih sprememb v tej smeri. Italija je najboljši kupec na našem trgu in to je dovolj nazorna oznaka one vitalnosti, ki se lahko znajde kljub vsem težavam političnega in idejnega značaja.

Tako vidimo, da se v Rimu ne bo moglo govoriti samo o gospodarskih vprašanjih, ki naj pomagajo odložiti politična vprašanja na ugodnejši čas, ko se bo v boljših socialnih razmerah lahko govorilo o marsičem, kar danes tak zelo tare vse režime, pa bodisi, da so ti diktatorski ali pa po pol demokratski ali revolucionarni. Največja težava pa obstoji v tem, da se kljub zavesti o tem, kaj vse se bo lahko v Rimu govorilo in kaj ne, ne more predvideti ona zdravilna metoda srednjeevropske diplomacije, ki naj prinese srednjeevropskim narodom ravnotežje, ki naj odtehta zakone nebes in pekla. Vse kar je določeno v obstoječih mirovnih pogodbah, bo ostalo kakor je in se zato o revizinizmu sploh ne bo govorilo. Razmerje med Italijo in Jugoslavijo se razvija v znamenju zboljšanja med obema državama in to tako, da se na predstojećih diplomatskih konferencah sploh ne bo moglo govoriti o stvareh, ki jih naša diplomacija ni mogla rešiti v preteklosti. Med obema državama bi bila potrebna doba stabilizacije političnih odnošajev in v takih okoliščinah padajo politične dobrine kakor drobtinice z mize bogataša.

Zato pa je tem važnejše vprašanje, na kakšno metodo političnega obdelovanja srednjeevropskega problema se mislijo zediniti države na konferenci v Rimu. Vse se zožuje samo na vprašanje, kako si misli srednjeevropski svet razdeliti vloge v obrambi svoje samostojnosti. V sličnih primerih velikih

mednarodnih konferenc so manjše države v stalni nevarnosti, da podležejo izvršenim dejstvom, ki so si jih izračunali močnejši sosedi na račun slabših. Pri tem pa moramo upoštevati predvsem dvoje: srednjeevropsko konferenco v Rimu bo vodila Italija in drugič, problem srednje Evrope je star in ima kot tak v mednarodni politiki že mnoga izhojena in krvava pota. Italija bo vodila ta novi diplomatski kongres, a vse srednjeevropske države nosijo na sebi dedščino vseh prerivanj celega devetnajstega stoletja nad tem delom Evrope.

Prvič se je evropska diplomacija pečala s srednjeevropskim problemom kot celoto na berlinskem kongresu. Takrat so bila sicer ta vprašanja omejena na Balkan, toda glavna akterja tega kongresa Avstrija in Rusija sta bili takrat najodločilnejši srednjeevropski državi in skozi te niti se je predla usoda Balkana, ki je nato razbil počasi vso srednjo Evropo na kose. Bismarcku se leta 1878 ni posrečilo, da bi ustvaril skozi srednjo Evropo na Balkanu red in mir v smislu idej nemštva, ki mu je v svoji Nemčiji pripomogel do zmagovitega prodora. V svoji nemški zagrizenosti je bil Bismarck tako kratkoviden, da ni opazil, v čem je mednarodna bodočnost njegovega nemštva. Na berlinskem kongresu je tako celo nekoliko ščitil slovansko Rusijo proti Avstriji. Namesto, da bi se v balkanskem vprašanju že takrat v interesu velesil ustvarila enotna fronta, ki bi potlačila anarhijo na Balkanu, se je ravno na tem kongresu sprožila najbolj čudna tekma med temi velesilami, kdo bo prvi najbolj sveto rešil balkanske krščanske narode izpod mohamedanskega jeroštva. Takrat so te države še imele toliko okusa, da pri tem niso nadlegovale Cerkev, da naj to njihovo početje na Balkanu blagoslovi. Ob tej tekmi Avstrije in Rusije se je nato izvršila osvoboditev Balkana. Zaradi napak berlinskega kongresa nato nobena diplomatska konferenca razvoja na Balkanu ni mogla več razvreti v nekem evropskem smislu. To se pravi, da se na Balkanu ni mogla ustvariti metoda, ki bi preprečila samo delno reševanje vseh teh vprašanj po mili volji vsakega naroda in države. Civilizatorična in kulturna sila Evrope, na katero bi se mogla opirati evropska diplomacija, je na Balkanu že odpovedala in vsakdo je moral nato iskati na svoj način rešitve, četudi z orožjem v roki. Tako so sledile napake balkanskih vojn in tako je Aerenthalova okupacija Bosne in Hercegovine v letu 1908 podpisala glavnemu partnerju srednjeevropske politike smrtno obsodbo. Avstrija je takrat propadla.

Rimski kongres podonavskih držav je v marsičem podoben berlinskemu kongresu. Kakor v Berlinu tako ima danes v Rimu Mussolini vse možnosti v svojih rokah. Kakor takrat, tako sta tudi danes v srednji Evropi dva glavna deležnika, ki hočeta rešiti srednjo Evropo na svoj način. Na mesto stare Avstrije je stopila Italija in na mesto stare Rusije je — si parva licet — stopila Nemčija. Pred tema dvema tekmečema pa se danes razkriva vsa srednja Evropa, ki se je po svojih nesrečah in političnih zvezah danes razklenila pred rimske matematike od Ankare pa do Prage. Če se danes Mussolini lahko opira na vso silo zedinjene in vojaško premočne Italije, potem ima danes srednja Evropa zase tudi silno mnogo kart v svojih rokah. Srednjeevropski narodi so si sami priborili položaj, ki ga danes imajo. Če je v letih 1880 Bismarck lahko manevriral s preperelo Avstrijo in pa propadajočo carsko Rusijo, potem mora danes italijanska diplomacija računati z drznostjo in brutalnostjo berlinske diplomacije, z afirmacijo češkoslovaške diplomacije in pa s celo vrsto političnih zvez nad Balkanom in srednjo Evropo, ki se prepleta s politiko daljnega večkratnega zaščitnika Balkana — s sovjetsko Rusijo. Če se je po napoleonskih vojnah balkanski in srednjeevropski problem reševal predvsem v borbi med liberalnim in absolutističnim

monarhizmom, potem se je v časih po berlinskem kongresu že reševal v srednjeevropskih narodih po vidikih, ki jih je na prapor dvignila čista francoska revolucija s svojimi načeli narodne neodvisnosti. Leto 1918 pomeni srednjeevropskim narodom zmago teh dveh principov in sicer v korist srednjeevropskih narodov.

Zato je silno važno, kakšna načela misli na tej konferenci prinesiti njen predsednik Mussolini v mednarodno politiko. Ideologija o kakem italijanskem imperializmu bo prešibka, ker je danes že sleherna srednjeevropska državnica tako organizirana, da bo lahko stavila iste zahteve lastnega imperializma. Ideja o svetem rimskem cesarstvu je danes že tako pokopana, da bi jo lahko rešila samo katoliška Cerkev s svojo univerzalno miselnostjo. Toda za katoliško Cerkev se danes v politiki v tem oziru hvala Bogu nikdo več ne zmeni. Ta ideja o svetem rimskem cesarstvu nemške krone je danes že Nemcem samim preabotna in zato lahko rečemo, da na rimskem kongresu ne pride v poštev. Iskati rešitev na drugi strani pa je zopet zelo kočljivo. Da bi se namreč v Rimu govorilo o temeljih kakšne zamisli o podonavski konfederaciji, je zelo malo verjetno, ker za tako stvar podonavske države ne bi trebate iti v Rim in bi se lahko o takih stvareh začele same med seboj pogovarjati, če bi bila ta stvar že nekoliko dozorela. Ideja panevropske kolaboracije na podlagi idej demokracije in liberalizma pa je že kmalu po Briandovi smrti propadla in so srednjeevropski narodi gotovo še premladi, da bi ravno oni morali izkopalvati mrliča.

Čimbolj torej tipamo po čem oprijemljivem na tem rimskem sestanku, tem težje je najti temeljev, kako si zapadna diplomacija po rimskem, londonskem in sestanku v Stresi zamišlja rešitev srednjeevropskega problema. Ideja o gospodarski organizaciji tega dela Evrope bo prešibka, ker ne bo mogla zakriti dobičkarških tendenc mednarodnega kapitala. Ideja o razdelitvi interesnih sfer med Nemčijo in Italijo ne bo mogla preprečiti obrambo interesnih sfer tistih držav, ki premoči italijanskega in nemškega upliva nikdar ne bodo mogle prenesti. Pa vse to bi bile samo delne rešitve, novega skupnostnega ideala pa ni nikjer in ostane tako še zmeraj v rokah posameznih narodov samih, da se mu približujejo po svojih potih in metodah.

Mogoče se italijanski diplomaciji posreči, da reši za gotovo dobo še premoč mednarodne diplomacije v tem delu Evrope. Toda kakor Bismarck ni mogel zavreti razvoja na Balkanu in v srednji Evropi, tako ga tudi najbrž v Rimu ne bodo mogli. Za srednjeevropske narode se razvija položaj še naprej tako, kakor je bil načet, ko so se ti narodi sami zavedli, kaj hočejo na svoji zemlji in s svojo usodo. Letnice kakor 1789, 1815 in 1918 so samo etape na njihovi poti, ne pa zaključki. Zato je malo verjetno, da bi se zapadna Evropa v Rimu tokrat toliko znašla in ustavila razvoj v svojem smislu.

Laval v Moskvi

Francoski zunanji minister Laval je bil v sredi maja gost moskovske vlade. To potovanje je eno zmagovitih zaključkov v postavkah sovjetske diplomacije, ki je s to politiko začela takrat, ko je po Hitlerjevem prihodu na oblast zaokrenila svojo politiko zaveznitva z Nemčijo v protinemško smer. Po zlomu agresivne politike komunizma na Daljnem vzhodu in po definitivnem prelomu z malkontentsko opozicijo Trockistov v stranki sami, se je sovjetska vlada pod Stalinovim vodstvom odločila za čim širšo izvedbo socializacije v mejah sovjetske unije. Zgradba sovjetske unije in obramba tega ozemlja je postala vodilna misel vse sovjetske politike in zaključek pogodbe med Francijo in sovjetsko Rusijo je le logična posledica tega gle-

danja, ki ga predvsem diktira »raison d'etat«, ki je še zmeraj vodilno geslo v vsej mednarodni politiki, seveda ne po krivdi sovjetskih ideologov. Prav isti so bili nagibi, ki so leta 1932 marekovali sovjetski Rusiji, da je v znani londonski resoluciji sprejela obenem z državami Male antante takozvano definicijo o napadalcu. Iz istih nagibov se je nato izvedlo zблиžanje in upostavitve rednih diplomatskih odnošajev z Združenimi državami severne Amerike in kmalu nato vstop v Zvezo narodov.

Vendar pa je treba priznati, da je mogla biti vsa ta pot silno paradokсна in zelo vijugasta. Zastopnica najbolj dinamične politične ideologije se veče s tipičnimi meščanskimi režimi zapadne Evrope in z vstopom v Zvezo narodov se obenem priznava režim, ki ves sloni na versajskih mirovnihi pogodbah. Poleg tega pa si nato Stalin v razgovorih z Lavalom dovoli tolik atentat na levičarsko disciplino v stari Evropi, da jasno odobri francosko obrambno oboroževalno politiko, nakar nato nesrečni dogmatik socialist Leon Blum odgovarja tako, da si pretrga svoja oblačila in odpove pokorščino patrijarhom v Moskvi.

Priznati je treba, da je v tem slučaju prepad med teorijo in prakso vsaj na videz silno velik. Toda vprašati se je treba, na katerem področju se ta poizkus vrši in ali je kdaj katerikoli drugi politični sistem mogel v gotovih okoliščinah delati drugače. Poleg tega se ta poizkus vrši na polju mednarodne politike, kjer je vse polno ustanov, ki jih noben levičar v Evropi gotovo več ne odobrava, a nanje danes sploh nima več nobenega upliva.

Sicer so si v mednarodni politiki često stale različne politične ideologije v najrazličnejših taborih nasproti. Francoska revolucija je na polje mednarodne politike prinesla vsepolno novotarij in skušala, da jih v evropsko politiko prinese čiste in jasne. In vendar se je proti tem idejam liberalizma ustvarila v Evropi velika koalicija evropskih držav, ki ji je načelovala Anglija, ki se je takrat že ponašala s tem, da ima demokratski politični režim. Le s težavo je zmogla francoska republikanska diplomacija razbiti ta blok v Evropi in je svoje šepajoče korake morala začeti ob bergljah španske in pruske absolutistične diplomacije. Toda ta poizkus je bil samo epizoda miru med Francijo in Prusijo in Španijo, ki je trajala samo kratko dobo leta 1795. Ideologija francoske revolucije je utonila preje nego je mogla postaviti temelje novemu mednarodnemu redu. V raznih narodnostnih revolucijah leta 1948 je bila že zdavnaj pokopana. Kar je bilo na njej še čistega, se je rešilo v veliko gibanje mednarodnega socializma in šibko vzplamtelo v požaru pariške komune v letih 1870 in 1871. Po letu 1871 je sicer v francoskem republikanizmu prevladovala predvsem levičarska miselnost, vendar pa je kmalu nato morala tretja republika ustvariti politično zvezo z najbolj nazadnjaškim režimom v Evropi, s carsko Rusijo. Interesi francoske republike so se že takrat morali oddvojiti od ciljev francoske levičarske politike, ker je bilo le na ta način mogoče zagotoviti največjo varnost delovanja tako enemu kakor tudi drugemu.

Približno isto se dogaja sedaj v politiki sovjetske diplomacije. Sovjetski sistem politične organizacije je sedaj priznan in je zmožen dela v notranji in mednarodni politiki. Pota mednarodnega komunizma se lahko še zelo širijo in križajo, politika sovjetske unije bo slednjič vendarle stremela za čim trdnejšo stabilizacijo sovjetske unije v notranji in zunanji politiki.

Poleg tega pa je treba poudariti, da ta politika ni bila spočeta samo iz razlogov bojzani pred mednarodnimi konflikti, ki bi lahko spravili v nevarnost sovjetsko unijo. Upoštevati je namreč treba, da se je ta politika pripravljala najmanj dve leti in je bila začeta z znanim obiskom Herriota v Moskvi leta 1932. (»Beseda« je takrat objavila članek »Edouard Herriot in

politika dobrega srca«, kjer je nekoliko že nakazano, po kaj je šel Herriot v Moskvo.) Vkljub velikim pretresom, ki jih doživlja Francija, je le malo verjetno, da bi tam kdaj prodril fašizem. Francoski radikalizem, ki ga vodi Herriot si je to zvezo z Moskvo zamislil kot nekako koalicijo levičarskih režimov v Evropi, ki bi toliko prijala laicistični miselnosti francoskega meščanstva. Seveda je ta razlog lahko samo drugovrstne vrednosti, vendar pa lahko prihaja zelo v račun sovjetski diplomaciji, ki bi ji gotovo zelo prijal, če bi lahko kdaj sodelovala pri kakšni širši evropski fronti, če bi izolacija Nemčije morala iti predaleč.

Še važnejša pa je vest, ki jo je ob obisku Laval v Moskvi izvedela urednica pariškega »Oeuvra« ga. Thabois. Ta urednica Lavalovega dnevnika piše, da se je Laval s sovjetskimi državniki pogajal tudi o možnosti upostavitve diplomatskih stikov med sovjetsko Rusijo in Vatikanom. Vest je še seveda zelo drzna, nikakor pa ni nemogoča. Cerkevna politika ima svoja pota, ki često nima s katoliškimi načeli nič opraviti. Vatikanska diplomacija mora kvečjemu računati s tem, kako utirati pot verski misiji svete stolice. Dozdaj je Cerkev priznala še vse režime in se nikdar ni vprašala, če so zrasli iz revolucije ali pa iz reakcije in tiranstva. Pri vsem tem je naravno cerkveni diplomaciji šlo le za to, da odpre cerkvenemu apostolatu čim širšo pot udejstvovanju in mi bi gotovo cerkvi samo čestitali, če bi si tudi s sovjetsko unijo izvojevala čimprej diplomatsko zvezo. Sovjetska unija gotovo ne bo imela nič proti temu, če dobi iz Rima tako dragoceno priznanje svojega obstoja.

Vsekakor je zato zgrešena taktika nekaterih zagrizenih ultramontancev, ki skušajo zvaliti na sovjetizem vse madeže peklenskega satanizma. Skoraj bi bili tako hudobni in stavili, da bomo še pred petimi leti sedanjega stanja v Evropi doživeli upostavitve normalnih diplomatskih odnošajev med Vatikanom in sovjetsko unijo. Seveda si je težko zamisliti, kako bi apostolski nuncij kot dekan diplomatskega zbora prirejal slovesne novoletne poklonitve g. Stalinu v Kremlju. Pero se nam ustavlja že ob slutnji te veličastne vizije, ker radi priznamo, da bo moral imeti darove velikega Homerja in Danteja, kdor bo hotel našim preprostim Slovincem opisati to veliko čudo prožnosti vatikanske diplomacije.

Nemška zunanja politika

Te dni je imel vodja Hitler toliko pričakovani govor, v katerem se je predvsem spustil v zunanje politična razglabljanja.

V tem oziru moremo reči, da so taki nemški zunanje politični govori posebnost v evropski zgodovini. Pri starejših evropskih narodih moramo iti prav daleč nazaj, da najdemo na vodstvu zunanje politike človeka, ki bi tako šaril s stvarmi svetovno nazorne narave. Še celo najmočnejša svetovno nazorna ustanova v svetu, katoliška Cerkev, je že zdavnaj prekinila s tem burlesknim šepanjem in danes Vatikan sklepa diplomatske dogovore z vsemi državami, ne da bi se pri tem oziral na njihovo svetovno nazorno usmerjenost. Hitler pa je v svojem govoru šel celo tako daleč, da je vso Evropo opozoril, da je bil on tisti, ki je evropsko civilizacijo pred boljševizmom rešil in da mu gre zato taka hvala, kakor včasih krščanskim branilcem pred turškimi vpadi v Evropo.

S tem načenja nemška diplomacija posebno poglavje, ki je pravzaprav v nekem razmerju last vse srednje Evrope. V zadnjih petnajstih letih smo že večkrat doživeli, da si je ta ali oni srednjeevropski narod privzel zveneči naslov branilca krščanske kulture pred boljševizmom. Najprej je bila Poljska

tista, ki se je proglasila za tak nasip proti boljšeizmu. Ob Pilsudskijevi smrti je to celo v imenu katolicizma izpričal poljski primas kardinal Hlond, ko ga je za to uslugo krščanskemu svetu proglasil za heroja vsega krščanstva. Uboga Madjarska pa sploh ne živi v fikciji katoliških svojih fevdalcev od drugega slovesa kot od tega, da je tudi branik krščanske Evrope pred boljšeizmom, kakor je včasih bila branik pred Turki. Krvavi februarški pokolji na Dunaju leta 1934 tudi niso bili nič drugega kot skrajno potreben obračun z daljnimi moskovskimi prevratniki. Zdaj pa se v to vrsto postavlja še Berlin in bi zato manjkal samo še en korak, da se ta idealni srednjeevropski blok obrne na zapadno Evropo s prošnjo, da se mu slednjič končno vendarle izda vsaj neko drobno priznanje. Toda zapadna Evropa se takih stvari spominja samo ob priliki kakih evharističnih kongresov, v politiki pa s to šaro ne ve, kaj početi. Ko se je nedavno mudil angleški prestolonaslednik na Dunaju, je bilo tam ponekod govora o tem, da je ta puritanski princ prišel na Dunaj zato, da podpre to velekrščansko misijo tamkajšnjega režima. Toda brž ko je ta izvedel, kaj mislijo o tem na Dunaju, se je takoj odpeljal na tista mesta, kjer so se v februarju 1934 vršili pokolji delavstva in je tako izrazil simpatije čisto nečemu drugemu nego temu, kar so si mislili dunajski ideologi Schuschniggovega režima. Gotovo je, da se v tej svoji božjeposlanski politiki srednja Evropa samo smeši. Prepričani pa bodimo, da se ta smešna gonja ne bo končala vse dotlej, dokler si ti narodi v svojih političnih oblikah ne bodo ustvarili tiste svobode gibanja in vrednotenja, ki bo zmogla razdeliti zgolj politične zahteve od zahtev kulturne in verske narave. Večina srednjeevropskih narodov je še daleč od tega, zato bo še mnogo takih pobožnjakarskih tirad šlo mimo nas.

Vendar pa moramo upoštevati zunanje politično stališče nemške vlade, kakor ga je narisal v svojem govoru Hitler. Nemška vlada se popolnoma odklanja od Rusije in tega doslej še nikdar ni storila tako ostro. V času Bismarckovega umika iz politike je Viljem II. tudi diktiral Bülowu tako politiko, vendar zelo previdno. S tem je pognal nemško politiko v naročje Dunaja in nekoliko tudi Rima. Edino s pomočjo Rusije bi Nemčija po frankfurtskem miru zmogla politiko konkurence zapadu Evrope. Potem pa, ko se je odločila za zavezništvo z Dunajem, je bila prisiljena, da išče izhoda skozi Balkan in še dalje proti Indiji, da tako vsaj delno uresniči želje nemškega imperializma.

Kakor takrat tako se tudi zdaj pojavlja nemška zunanja politika z istimi tendencami. Berlin se bo vsekakor skušal nasloniti preko Dunaja na srednjo Evropo in nato tod skozi iskati ravotežja in prodora svoji svetovni politiki. Razmerje med Dunajem in Berlinom nikakor ni rožnato, vendar pa smo lahko prepričani, da sporazum med obema vladama ne bo preveč težak. Bismarck je po Sadovi imel proti sebi prav tako nerazploženo oficijelno Avstrijo, kakor je nerazpložena sedanja vlada. Toda nemška vlada ima sedaj v rokah močno karto svetovno nazorne fronte proti boljšeizmu in nate bo dunajska vlada slej ali prej morala pristati, saj sama živi samo od svojega svetovno nazornega slovesa. Trenotno še moti premoč italijanske politike v Avstriji to zblížanje med Berlinom in Dunajem, toda to se lahko kmalu izboljša že s sklenitvijo primerne podonavskega pakta. Ko bo to urejeno, bo Schuschniggova vlada, ki ne predstavlja v Avstriji niti 10% prebivalstva, z vsemi jadrji zaplula v berlinske vode, da se tako reši pred heimwehrom in pred socialisti.

Mnogo zanimivejši bo razvoj zblížanja med Nemčijo in med ostalimi srednjeevropskimi državami. Zelo malo verjetno je, da bi mogla Nemčija zase pridobiti vse države Male antante in balkanskega sporazuma. Politika

teh dveh blokov je tokrat za Nemčijo najbolj važna. Kljub vsemu moramo priznati, da sta se ta dva bloka s svojim zavezništvom s Francijo izrekla za bolj politično pot, nego je smešna svetovno nazorna borbenost berlinske vlade. Nemčija bi svojo igro dobila samo tedaj, če bi ta dva bloka v celoti pridobila zase. Če ju ne pridobi zase, se bo preko Dunaja prav tako zapletla v Balkan in srednjo Evropo, kakor se je usodno zapletel že Viljem II. Vkljub mladosti srednjeevropskih držav bi taka politika bila končno le politika zdravih računov, ne pa patološka politika svetovno nazorne fronte, ki bi jo mase prav kmalu spregledale. Slednjič pa je prišlo Balkanu že v kri, da se je boriti ali proti Turku ali pa proti Dunaju. Vkljub zagonu Berlina je zato le malo verjetno, da bi zmogla nemška politika na Balkanu ustvariti kaj več nego samo delne demonstracije proti Rimu ali Parizu. Takrat bo pa tudi aktualnost svetovno nazorne fronte proti Moskvi že tako zbledela, da od zadnjega govora v Reichstagu ne bo ostalo v evropski javnosti nič več kot ni ostalo v javnosti nič več od proslulih pridig Abrahamu a santa Clara.

Gil Robles v pasti

Mlada španska republika še zmeraj išče svojo pot. En del meščanstva je vzel oblast v svoje roke, v bistvu pa ta republika ni last ne delavstva, ki je največ zanjo žrtvovalo, pa tudi ne širokih ljudskih plasti, ki so še ponekod organizirane v takozvanih katoliških političnih organizacijah. Delavski razred je predvsem pričakoval zboljšanja v socialni zakonodaji, kmetje pa so mislili, da bo sedaj pravično izvedena agrarna reforma. Ne eno ne drugo se ni zgodilo.

Pa to še ne bi bilo tako hudo, če bi se vsaj v parlamentu organiziral sistem, ki bi bil vsaj nekoliko izraz pomlajene republikanske demokracije. Toda zgodilo se je ravno obratno. Zdi se, da je v parlamentu vsa desnica monarhistična, le v levičarskem centru je majhna meščanska radikalna stranka, ki je republikanska v stilu francoskih republikancev tretje republike ali pa nosilec nemškega weimarskega republikanizma. Socialistične stranke so zaradi tega prešle v nadaljnjo revolucionarno borbo za ozdravljenje mlade republike, toda to se brez spopadov na ulici ni moglo več goditi. Tako je manjšina iz centra morala preganjati levico in desnico in tako s terorjem od zgoraj vsiljevati avtoriteto republike, katere predstavniki v resnici sploh niso bili. Malomeščanska stranka Lerrouxa se je naslonila na Roblesa in ta je svojo politično moč moral doslej posoditi samo zato, da je bil zadušen upor delavstva v oktobru lanskega leta, nato pa še katalonska revolucija malo kasneje. Ta »veliki«
krščanski demokrat se je torej doslej postavil predvsem pri najbolj nedemokratičnih vladnih ukrepih. Dočim po uporu v oktobru delavci in Katalonci gotovo niso nič izgubili, je edini Gil Robles izgubil vse. Svoje krščanske stanovske reforme ni mogel spraviti skoz, branil je samo papirnato republiko, v katere bodočnost v bistvu tako najbrž ne verjame. Kakor pri vseh fašističnih poskusih zadnjega desetletja mu je zato samo ostajala ta možnost: izrabiti malomeščansko stranko Lerrouxa tako, da bo ta morala kmalu odstopiti kot se je to tako lepo zgodilo že v Italiji, Nemčiji in Avstriji. Nato pa vzeti oblast v svoje roke in poskusiti z diktaturo svoje vrste.

Dvakrat je bilo treba zato izzvati krizo vlade, v kateri je bil sam zelo močno zastopan. Pri drugi krizi je že zahteval zase večino ministrov v vladi, toda teh ni več dobil. Lerroux je proti njemu dobil celo mandat za sestavo manjšinske vlade, s skritim ukrepom za razpust parlamenta v žepu. Te volitve pa bi se izvedle predvsem v ostri fronti proti katoliškim strankam, ker

so katoliki navadno s svojimi strankami zmeraj tako nerodni, da se postavijo v prvo vrsto protidelavske in reakcionarne politike. Te volitve bi se izvedle predvsem v obračunavanju, kdo je kriv za pokolje delavstva in za krvavi obračun s katalonsko avtonomijo. V obeh slučajih bi bil Gil Robles proglašen za krivca.

Zato se je nato tako kmalu izvršila komedija tik pred sestankom španskega parlamenta, kateremu se je hotela predstaviti manjšinjska Lerrouxova vlada in ga razpustiti, če bi Gil Robles glasoval za nezaupnico. Toda Gil Robles se je čez noč spreobrnil. Obljubil je pomoč novi vladi in ponudil tudi svoj vstop v novo vlado. Zahteval je zase osebno samo — vojno ministristvo. Račun seveda ni slab. Množice, ki so ga izvolile, niso sposobne za državni prevrat v njegovem smislu, ker ga najbrž za to tudi niso izvolile. Zato se je sedaj treba nasloniti na armado in z jo začeti konspirirati za vse proti vsem. Toda izgleda, da je Lerroux kot taktik boljši od Roblesa. Že trikrat je ta stari politik Roblesa privedel na oblast in trikrat ga je že izigral. Zato je malo verjetno, da bi ga v vojnem ministristvu spustil izpred oči in ga pustil konspirirati tako, kakor bi njemu ne bilo všeč. Če bo Robles v vojnem ministristvu osnoval kako zaroto, bo ta najbrž ravno tako obsežna, da bo dovolj smešna.

Gil Robles je sedaj v pasti. Katoliški desničarji so socialno reakcionarni in prepričani monarhisti. Levica gre svojo pot. Med ta dva bloka je sedaj postavljen Robles in s svojim mladostnim udarniškim blokom obsojen na najbolj jalovo politiko španskega malomeščanstva. Desnica mu je zadnjič dala glasove zato, ker je mislila, da bo kmalu napravil svojo nalogo in republiko razbil. Levica s Katalonci mu po zadnjih dogodkih ne bo več verjela. Tako bo tisti del idealistov okoli njega, ki je v njem videl neko novo dobo španske krščanske demokratske politike, obvisel nekje v sredi v zraku. Povsem izgleda, da je Gil Robles že nastopil pot svojega zatona. Sredinske rešitve danes niso več mogoče.

Augur.

Pisma »Besedi«

Pričakoval sem ponovni izid Besede z nestrpnostjo. Kaj ima povedati skupina, o kateri mislim, da je danes samo še sijajna obljuba? V korist slovenskega življenja bi bilo, da bi se ta obljuba izpolnila. Kot nekdo, ki stoji izven kroga Besede, bi rad spodbujen po člankih Malomeščanstvo v agoniji in Dva odgovora, napisal, kako si predstavljam, da bi moral iti razvoj.

Javornikov članek je slavospev mladinskemu gibanju, katerega je izzval napad v »Straži v viharju«. Ne morem prekontrolirati vseh njegovih trditev in mislim, da jih ravno glede na povod članka ni jemati popolnoma dobesedno. Vendar pa so v tem članku tudi nekatera mesta, ki kažejo na možnosti koncesij skupini okrog »Straže v viharju«. »Besedi« je mnogo na skupnem delu vse slovenske mladine. Zato je, mislim, opravičeno opozoriti na te koncesije, ker vsi si moramo biti na jasnem, da kakega sodelovanja s skupino okoli »Straže v viharju« ni.

Čeprav so torej v Javornikovem članku nekatera pretiravanja, pa mislim, da je Javornikov ponos na splošno upravičen. Mladinsko gibanje je bilo res pomembno, ker je bilo edino, ki je bilo skupinsko. To je tudi razumljivo. Položaj, v katerem se je nahajala povojna klerikalna mladina, je bil seveda isti kakor oni, v katerem se je nahajala liberalna mladina. Tudi

liberalni mladini so se predstavljala vprašanja, katera je mogoče formulirati z Javornikovimi besedami »kot beg pred izpraznjeno formo v bistvo, v pravice, v božje ravnovesje med duhovnostjo in telesnostjo«. Samo da rešenje teh vprašanj pri liberalni mladini nikdar ni moglo zavzeti take kolektivne oblike, kakor jo je zavzelo pri klerikalni mladini. Pri liberalcih so bili posamezniki, ki so predvsem zase rešili ta vprašanja. V tem je bila njihova slabost, pa tudi prednost, kajti pri svojem reševanju so mogli biti mnogo bolj radikalni. Izolirano reševanje je mnogo bolj abstraktno in zato premočrtnejše.

Nekaj podobnega lahko vidimo v političnem življenju. Brez dvoma je klerikalna stranka formulirala slovenske zahteve, vsaj rudimentarno. Pri liberalcih pa se je prehod v slovenski tabor vršil, če izvzamemo nekatere izjeme, samo posamezno, čeprav številno. Razlog zato, da se je vsaj iskala, če tudi ne našla, sodobna slovenska rešitev raznih perečih vprašanj kolektivno samo pri klerikalcih, je ta, da je klerikalna stranka imela mnogo tesnejše stike s slovenskimi masami, kakor pa liberalna. Prav tako je tudi klerikalna mladina bila mnogo bolj vezana z vsakdanjim slovenskim življenjem. Za filozofsko stran svojega gibanja pa je klerikalna mladina imela to prednost, da je prinesla iz domače hiše svojo zaokroženo filozofijo, ki je dopuščala malo individualnih nijans.

Slovenski klerikalizem je prišel sedaj na kritično točko, ko se ima pokazati vrednost vsega povojnega dela. Res je, mnogi so očitali klerikalni stranki, da je zavzela svoje slovensko stališče samo iz špekulacije. (Mnogo je tudi resnice na tem. Toda po drugi strani pa je tudi gotovo, da je edino klerikalna stranka imela možnost te špekulacije.) V času, ko pa razmere tako zore, da mora vsaka skupina pokazati z dejanjem, v koliko jemlje resno svoj program, pa se mora v klerikalnem taboru pokazati, kdo s slovenskim vprašanjem samo špekulira in kdo ga jemlje resno. Razmere silijo na dejanje in samo preko dejanja postajajo posamezne skupine splošno pomembne.

Tudi mladinsko gibanje je bilo pomembno za splošno slovensko življenje predvsem po svoji politični orientaciji. Filozofske rešitve za krog, ki nikdar ni pripadal katoliški filozofiji, niso imele pomena. Politična dejanja, katera je klerikalna mladina napravila, ali katera je slovenska javnost od nje pričakovala, pa so bila pomembna za vse Slovence, ne glede na svetovno prepričanje. Samo dejanja so strnila leta 1932 slovensko akademsko mladino. Zato se mi zdi važno, da polaga »Beseda« glavni povdarek svojega dela na to stran. Edino če se bo pečala s konkretnimi slovenskimi vprašanji in pomagala do popularizacije konkretnih slovenskih zahtev in do znanstvenega razčiščevanja posameznih strani, »Beseda« ne bo ostala samo obljuba, ampak bo vresničenje skupne fronte vse slovenske mladine.

Poravnajte naročnino!

